

Székelyföldi Legendárium: mese és történelem

*Jellegzetes várbrázolás
a Székelyföldi Legendáriumban*

Idestova egy éve annak, hogy a könyves- és nem csak könyves üzletek kirakatai egy színes, tekintetet megragadó térképpel vonják fel az érdeklődő figyelmét, a Székelyföldi Legendáriummal. Néhány hónapja pedig már a székely legendákból összeállított kötetet is lapozgathatja az olvasó.

A népszerű alkotás a székelység legendáit, meséit eleveníti fel szépen illusztrált tartalommal. Azt is mondhatnánk, hiánypótló kiadványról van szó, ugyanis székely mesekönyv ennyire átfogó jelleggel, a teljes Székelyföld vonatkozásában még nem készült. A komoly munkát végző Legendárium csapatának csak gratulálni tudunk hozzá!

Egy ilyen fontos összeállítás nemcsak a célközönség, a gyerekek és a mesére vágyó felnőttek figyelmét kelti fel, hanem a szakmáét is, még akkor is, ha köztudomásúan nem szakemberek számára íródott. Történelem- és irodalomtanárok vagy pedagógusok is örömmel adják majd kisgyerekek kezébe az eleddig csak különféle olvasmányokból ismert történeteket tartalmazó gyűjteményt, lelkes házigazdák csempészik az útravaló közé magyarországi vendégeiknek. A Legendárium bevallottan családi kötet, generációk számára készült, ahogy ezt az első lapjain kitölthető családfa is jelzi.

De mi is pontosan a Székelyföldi Legendárium? Az Előszó szerint „egy

képzeletbeli meseország, a történelmen túli Székelyföld”. Történetei „földrajzi helyszínekhez, településekhez, történelmi személyekhez kötődnek. Tartalmuk a történelmi valóság és a képzelet sajátos ötvözete.” – olvashatjuk ugyancsak az Előszóban. A könyvet átlapozva valóban ezt tapasztaljuk, a mese, a monda, a legenda és a történelmi valóság gyakran keveredik benne. Egy ilyen ötvözet vagy kompiláció viszont szakmai szemmel nézve aligha állja meg a helyét, ugyanis semmibe veszi a történész- és néprajzkutatók, irodalmárok több mint száz éves műfaj-tipológiáját, azaz a fenti alkotások egymástól való elkülönítését, és egy torz világkép kialakulását idézi elő az olvasóban.

Szintén az Előszóban olvassuk, hogy a „több mint százötven legendában és mondában őseink mesélnek ünnep- és mindennapjaikról... Célunk, hogy ezt a gazdag örökséget továbbadjuk.” Ez az elv viszont megkövetelné, hogy a leírt, nyomdafestéket látott történetek adatközlője, a lejegyzés helyszíne és időpontja valahol feltűnjön, hisz ettől lesz hiteles néphagyomány. Amennyiben nem a folklórból származik a monda vagy legenda, hanem egy, már lejegyzett forma átiratával, átköltésével állunk szemben,

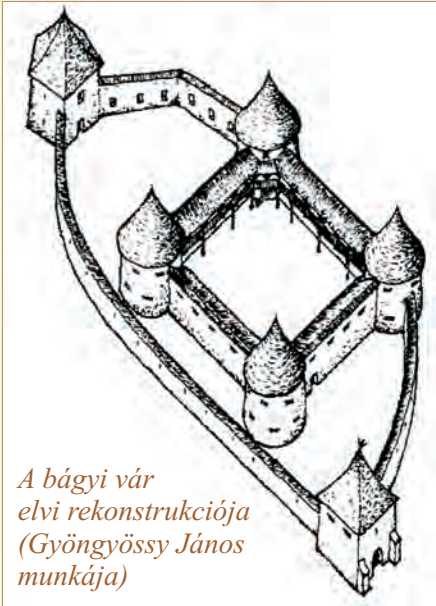
akkor ennek értelemszerűen szerzője, alkotója van – az inkognitó ez esetben nem szerénységet jelent (és nem helyettesítheti egy munkacsoport emblémája), ugyanis az ilyen mű már nem népköltészeti alkotás.

Olyan korok esetében, melyekből alig maradt hátra történelmi dokumentum, a legendákat nehéz elválasztani a valós történelmi eseményektől. A mesék, mesei elemek viszont más lapra tartoznak. Ha a kettőt keverjük, a történelemből könnyen mese, a meséből pedig történelem lesz, mely ezáltal elveszti hitelét (ezen a szinten már nem is járunk távol a hamis román történelemírástól, pontosabban annak módszertani elveitől).

A Legendárium történetei egyszerre merítenek a történelmi hagyományból és a meséből. Kisgyerekek számára különösen nehéz ezt különválasztani és értelmezni. Az egyik legkirívóbb példa a Gábor Áron szabadságharcát és elestét bemutató történelmi legenda, melyet egy mindennapi mese követ az Óriáspince-tetőn egykor lakó, ott kincseket őrző óriásról. Hogyan értelmezze mindezt egy gyerek? Azt mégsem állíthatjuk, hogy számára nem fontos a kettő közti különbségtétel. A mese és a valóság keveredése az egyes történeteken belül

*Rekonstrukciós rajz
a torjai Bálványos váráról
(König Frigyes rajza)*

*A bágyi vár
elvi rekonstrukciója
(Gyöngyössy János
munkája)*

még gyakoribb. És ha a történelmi képek felidézése a Legendárium egyik vezérfonala, joggal kérhető számon, hogy egyes történelmi színhelyek bemutatása miatt marad mégis a mesék kódében? Kustaly váráról pl. mindössze annyit tudunk meg, hogy valaha óriások építették; a jelentékeny maradványokkal rendelkező Ika vára és az ojtózi Rákóczi-vár is mintha csak a mesékben létezett volna. És a sort még folytathatnánk...

Az erősen heterogén szerkesztés-mód visszaköszön az illusztrációk szintjén is. Hogy csak az udvarhelyszéki „legendákból” emeljünk ki néhány példát, míg az udvarhelyi Jézuskápolna vagy Székelyzsombor esetében viszonylag hiteles a képi megjelenítés, máshol semmi nyoma a történelmi valóságábrázolásnak. A Legendárium képi tartalma – a tematikus székely népviselet-ábrázolást és a környezeti háttérrel leszámítva – teljesen fiktív elemekre épül. A történelmi események és helyszínek felidézése viszont megkívánta volna a vizuális megjelenítés hitelessé tételét vagy legalább annak kísérletét, ugyanis ez minden esetben látható jelentést hordoz. Távol álljon tőlünk az olyan részletek számonkérése, mint a kurucok karddal való felövezése és más anakronisztikus elemek megjelenítése, a továbbiakban mindössze egy olyan képsort emelnénk ki, amely az egész Legendáriumot végigkíséri: a várábrázolásokat.

Székelyföld területe gazdag várakban, ezt már Orbán Balázs is felis-

merte, noha ma már tudjuk, hogy egy részük őskori várhely vagy a népi képzelet teremtette. Nem véletlen, hogy a Legendárium képsoraiban leggyakrabban (mintegy 45 esetben) a várábrázolások bukkannak fel. Azonban – noha a Legendárium gyakran evez a történelem vizein – *kísérlet sem történt arra, hogy megismertessen a székelyföldi várak képének egykori valóságával.* Tény, nagyon keveset tudunk váraink történetéről és építészeti elemeiről, jó részüknek még a pontos alaprajza sem ismert. A székelyföldi várak legnagyobb hányada menedékvár funkcióval épült az e célnak megfelelő földrajzi környezetben, e várak a legtöbb esetben mindössze egyszerű gyűrűfalból álltak, belső (kő)épületek nélkül. A várak egy másik csoportjának központi részét kőből épült lakótorony alkotta. E csoportba sorolható a torjai Bálványosvár, mely noha nem tartozik a szigorú értelemben vett középkori székely várak közé, ugyanis Fehér vármegye területén állt, de építői, az Aporok székely eredetűek voltak és kapcsolatuk a székely történelmmel mindennapos volt. Az objektumról – melynek falai még romjaiban is impozánsak – rekonstrukció és makett is készült. Udvarhelyszék egyik legjelentősebb fejedelemségszékely várának, a bágyi várnak a térbeli ábrázolásáról szintén rendelkezünk rekonstrukciós kísérletekkel. Ezek alapján már lehetséges a székelyföldi várak adott formáinak virtuális megjelenítése, vagy legalábbis az egyes elemek bemutatása. Mindez a tudomány, és nem egy meséskönyv lapjaira tartozik – gondolhatja az olvasó. Ez valóban igaz, de egy olyan műfaj esetében,

mint a székely Legendárium, amelyben lépten-nyomon történelmi személyekkel, helyszínekkel, eseményekkel találkozunk, végtelenül elhibázottnak tűnik a székely történelem várait „a mai kor követelményeinek megfelelően” (ld. Előszó) holmi fantáziaképekkel, Disney Land utánzatokkal ábrázolni. *Rendkívül nagy az írástudó és a képalkotó felelőssége,* ugyanis a Legendárium képsorai oly mértékben beivódhatnak egy kisgyerek gondolatvilágába, hogy – főként, ha figyelembe vesszük mostoha történelemtudásunkat – örök életében hamis kép fogja végigkísérni képzeletbeli vagy valódi vartúráin.

Észrevételeimmel a székely Legendárium „műfajának” árnyoldalaira szerettem volna felhívni a figyelmet. Mivel nem pusztán egy meséskönyvről, hanem gazdag történelmi vonatkozású kompilációról van szó, a szakma nem hagyhatja figyelmen kívül megítélését. Egy ilyen munkához nem elegendő a lelkes alkotó fantázia (hisz nem csak képzeletbeli történetekről szól), hitelességéhez szükséges a történetész, művészettörténetész, művelődéstörténetész, régész, néprajzkutató szakemberekkel való eredményes konzultáció. A tetszetős kötet így tartalmilag is igényesebbé, gazdagabbá válhatna, és méltóbb tárháza lenne székelyföldi legendáinknak.

Sófalvi András

*Számítógépes rekonstrukció
a bágyi várról
(Sófalvi András
és Szőke Balázs munkája)*

